

Доцент кафедри
філософських та
соціальних наук
КНТЕУ, кандидат
філософських наук,
доцент

ГУДКОВ

Сергій Олександрович

Тема 8. Політична культура та політичні ідеології

План лекції

- 1. Поняття політичної культури.
Співвідношення політичної
культури і політичної свідомості.**
- 2. Ідеологія як форма політичної
свідомості і інтегральний
елемент політичної культури.**

Література:

1. Політологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. За ред. проф. Кулагіна Ю.І. та проф. Полуріза В.І. – К.: „Альтерпрес”, 2002. – 612 с.
2. Політологія. Посібник для студентів вузів. За ред. Бабкіна В.Д., Бабкіної О.В., Горбатенко В.П. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2006. – 568 с.
3. Політологія. Хрестоматія. Автори – упорядники: проф. Кремень В.Г., проф. Кулагін Ю.І., доц. Латигіна Н.А., проф. Полуріз В.І. та ін. – К.: „Альтерпрес”, 2004. – 827 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник. За ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – К., Генеза, 2004. – 398 с.
5. Політологія. Навчально-методичний комплекс. Автори: Кирилюк Ф. М., Конверський А.Е., Цвих В.Ф., Обушний М.І., Хилько М.І. та ін. – К.: Центр навч. літератури, 2004. – 697 с.
6. Кулагін Ю.І., Полурез В.І., Політологія. Практикум. – К.: КНТЕУ, 2010. – 232 с.

1. Поняття політичної культури.

Співвідношення політичної культури і політичної свідомості.

- **Політична культура відображає специфіку політичної діяльності.**

Культурні ідеали визначають межі та способи діяльності для конкретного суспільства.

- **Однакові події можуть сприйматися у представників різних культур по-різному.** Політична культура впливає на способи здійснення політичного життя та формування його **цілей.**

Політична культура

- Термін *«політична культура»* вперше у науковий оббіг ввів німецький вчений епохи Просвітництва *І.Г. Гердер* (1744-1803).
- Він тлумачив його як *сукупність психологічних, соціальних та розумових рис людини, які формуються в результаті специфіки клімату, історичної пам'яті, оточення та здійснюють вплив на її політичну поведінку як по відношенню до інших людей так і по відношенню до себе.*

В. Липинський

- *«Прикладування до політичної творчості даних політичної науки виходить у сферу політичної умілості. Така чи інша рівновага між першою і другою – таке чи інше **уміння використовувати для творчості дані науки** – лежить в основі того, що прийнято звати **політичною культурою**».*
- Політична культура нації залежить від:
- 1) наявного **політичного досвіду** нації;
- 2) наявності сильної і свідомої **політичної волі** у нації та вміння або невміння керувати нею на підставі даних науки, досвіду і традицій управління;
- 3) **ступеня інтелігентності** нації та розвиненості національної еліти.

Г.Алмонд і С. Верба

- використовують наступну базову схему елементів політичної культури: **суб'єкт – установка – дія – об'єкт**.
- **Суб'єктом** політичної культури може бути індивід, група, партія, регіон, населення країни в цілому і т. д. Серед **об'єктів**, на які спрямована установка, прийнято виділяти політичну систему в цілому, поточний політичний процес, політичний режим, окремі партії, політичних лідерів, політичні цінності, нарешті, самого суб'єкта.
- **Політична культура** – це різноманітні, нестійкий повторювані, *когнітивні*, *афективні* та *оціночні* орієнтації щодо політичної системи взагалі, її аспектів «на вході» і «на виході», і себе як політичного актора.

Політична культура

- **Політична культура** - сукупність позицій, цінностей і норм поведінки, що стосуються взаємних відносин між владою і громадянами.
- *До політичної культури можна віднести:*
 - знання політики, фактів, зацікавленість ними;
 - оцінку політичних явищ;
 - емоційну сторону політичних позицій (любов до батьківщини, ненависть до ворогів);
 - визнання в даному суспільстві зразків політичної поведінки.

Структура політичної культури

- політичні уявлення;
- політичні переконання;
- політичні цінності;
- політичні традиції;
- політичні установки;
- політичні орієнтації.

Політичні уявлення та переконавання

- **Політичні уявлення** – це образи політичних об'єктів, які формуються свідомістю людини як безпосередньо на підставі індивідуального досвіду, так і за допомогою соціального спілкування та виховання. Вони можуть ґрунтуватися на об'єктивному політичному знанні або бути у вигляді політичних почуттів та настроїв, *справжніми* або *помилковими*.
- **Політичні переконання** за своєю сутністю є усвідомленими потребами особи, що спонукають її до певних дій у царині політики.

Політичні цінності та традиції

- **Політичні цінності** – моральні принципи, норми та ідеали політичного життя, що мають значення для певних індивідів та соціальних спільнот.
- **Політичні традиції** – нормативні зразки політичної поведінки, які історично виникли, передаються з покоління в покоління та зберігаються упродовж тривалого часу. Політичні традиції можуть бути *старими* чи *новими*, *національними* чи *світовими*, *динамічними* чи *статичними*, з *високою* чи *слабкою стійкістю*.

Політичні установки та орієнтації

- **Політичні установки** характеризують схильність суб'єкта до певних форм активності в певних ситуаціях. Одним з видів політичних установок є політичні орієнтації.
-
- **Політичні орієнтації** – це установки, що ґрунтуються на системному уявленні суб'єкта про цілі, плани та засоби здійснення політичних дій, які він має виконати або вже виконує.

Функції політичної культури:

- **пізнавальна** - засвоєння громадянами необхідних суспільно-політичних знань і формування у них компетентних політичних поглядів і переконань;
- **Комунікативна** - передача політичних знань, цінностей, навичок наступним поколінням суб'єктів політичного процесу;
- **нормативно-ціннісна** - задає індивідам, групам, суспільству в цілому певні норми, стандарти, цінності, установки політичного мислення і поведінки; фіксує ієрархію політичних цінностей;
- **виховна** - формує у громадян політичну свідомість і навички політичної діяльності, адекватні даній політичній системі;
- **мобілізаційна** - організовує громадян на рішення певних політичних і соціальних задач;
- **інтеграційна** - формує широку і стійку соціальну базу даного політичного устрою, об'єднує підтримуючі політичні сили;
- **регулятивна** - забезпечує ефективний вплив громадян на політичний процес.

Основні типи політичної культури:

(за Г. Алмондом і С. Вербою)

- **Патріархальна політична культура** - основна ознака відсутність в суспільстві, де вона панує, інтересу до політичної системи.
- **Підданська політична культура** - характеризується сильною прихильністю до існуючих в країні політичних інститутів і інстанцій влади, що поєднується з низькою індивідуальною активністю населення.
- **Активістська (громадянська) політична культура** - орієнтація індивідів на активну роль у політичній системі, незалежно від позитивного чи негативного ставлення до її елементів або системи загалом.

За ступенем узгодженості у взаємостосунках політичних субкультур

- **Фрагментарна** політична культура характеризується відсутністю згоди громадян щодо політичного устрою країни, соціальною роз'єднаністю, високим ступенем конфліктності, застосуванням насильства, відсутністю ефективних процедур залагоджування конфліктів. В його основі лежить помітна соціокультурна, конфесійна, національно-етнічна і інша фрагментація суспільства.
- **Інтегрована** політична культура відрізняється консенсусом (від лат. consensus – згода, одностайність) з основоположних питань політичного устрою, низьким рівнем конфліктності і політичного насильства, лояльністю по відношенню до існуючого режиму.

Демократична модель політичної культури:

- ідея *індивідуальної свободи*, самоцінності кожного індивіда і невідчужуваності його основних прав;
- відношення громадян до *приватної власності* як до необхідної умови суверенітету і самореалізації особи;
- суспільне *визнання плюралізму* у всіх сферах життя, толерантність до інакомислення, прагнення до консенсусу відносно головних цінностей і ідеалів;
- утвердження в свідомості населення *принципу виборності*, необхідності *розділення влади на законодавчу, виконавчу і судову*;
- *ідея громадянського суспільства* як системи зацікавлених груп, домінуючих над державою, передаючих державі стільки повноважень, скільки вважають потрібним;
- *досягнення політичної мети демократичними засобами* в ході виборчого процесу, неприйняття стихійних і насильних дій.

Тоталітарно-авторитарна модель політичної культури

- **Пріоритетність колективного над індивідуальним**, повному підкоренні державі. Розповсюдження культів – вождя, боротьби, щасливого майбутнього, обраного народу або нації.
- *Культ політичних керівників* є атрибутом язичницького ідолопоклоніння (пам'ятники, мавзолеї тощо).
- *Культ боротьби* орієнтує на конфронтацію, застосування силового тиску, виховання таких якостей як нетерпимість до інакомислення і непримиренність. *Прагнення до компромісу розглядається як слабкість.*
- *Культ майбутнього* і сподівання на соціальне диво.
- Підкорення людини так званим *«вищим інтересам»*. *Людина розглядається як засіб, ресурс* для конституювання «ідеального» суспільства.
- *Заперечення (знищення) елементів історичного минулого.* Перейменуванні міст і вулиць, в обмеження доступу до певних видів літератури, у відмова від культурної спадщини в мистецтві, від народних звичаїв, у трансформації описання власної історії тощо.

Способи формування політичної культури:

- **цілеспрямована духовно-ідеологічна, освітньо - просвітницька діяльність** держави, політичних партій, церкви, засобів масової інформації, суспільно-політичних організацій і рухів;
- **стихійна дія на рівні буденної свідомості** в колі друзів, в сім'ї, у трудовому колективі тощо;
- **залучення громадян** в практику суспільно-політичного життя суспільства.

Способи формування політичної культури:

- *Політичний символ – це чуттєво-наочний, або абстрактний образ, що уособлює націю, державно-політичні інститути, політичні режими.*
- **Форми політичної символіки:**
- *предметна* (прапор, герб, архітектурні споруди на честь певних політичних подій);
- *вербальна* (конституція, гімн, документи історико-правового характеру);
- *поведінкова* (демонстрації, святкові церемонії і ритуали).

Співвідношення політичної свідомості і політичної культури

- *Політична свідомість* - засіб специфічного відображення людиною, групою, суспільством всезагального процесу саморегулювання суспільного життя, який реалізується в політичній системі завдяки феномену влади і владно-політичних відносин.
- *Буденна політична свідомість* — це несистематизовані, емоційно забарвлені масові уявлення про політичне життя.
- *Теоретична політична свідомість* — це сукупність ідей, поглядів, вчень, які формуються на основі виявлення всезагальних і необхідних законів та взаємозв'язків політичних явищ і процесів.

2. Ідеологія як форма політичної свідомості і інтегральний елемент політичної культури.

- **Ідеологія** - *систематизована свідомість певної соціальної групи, консолідованої на основі інтересів і потреб, відображенням яких вона (ідеологія) і виступає.*
- Термін «ідеологія» був запропонований французьким філософом та економістом **Дестютом де Трасі** на початку XIX століття для позначення *науки про ідеї*, яка б давала змогу запровадити тверді інтелектуальні основи для політики, етики та інших сфер суспільного життя і гуманітарних наук.

Основні функцій політичної ідеології:

- **Орієнтаційна функція** - ідеологія виступає смисловим і ціннісним орієнтиром. Вона формує уявлення про місце людини в суспільстві, природу влади, мету розвитку соціуму і індивіда.
- **Мобілізаційна функція** – висувають ідеали до досягнення яких повинне прагнути суспільство. В силу цього вони надихають і мотивують індивідів на реалізацію покладених цілей.
- **Інтегративна функція** - пропонує варіанти кращого суспільного устрою, об'єднує навколо нього своїх прихильників.
- **Амортизаційна функція** - невідповідність між потребами людини, групи, суспільства і можливостями їх задоволення компенсуються за допомогою ідеологічної інтерпретації політичної реальності.
- **Апологетична функція** є способом вираження і захисту інтересів окремих груп і класів.

Комуністична ідеологія

- Ґрунтується на ідеях *Т. Кампанелли, Т. Мора, К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна* про такий суспільний лад, де не буде приватної власності, класової нерівності, держави.
- Комунізм відкидає ліберально-демократичний лад як такий, що не дбає про соціальні права трудящих, і закликає до **революційного** повалення цього ладу.

Соціал-демократична ідеологія

- Виникла на ідеях *Е. Бернштейна* про класову співпрацю і **соціальні реформи** як єдиний шлях поліпшення соціального становища робітничого класу.
- Якщо до 60-х років ХХ століття соціал-демократія надавала перевагу державному регулюванню економіки, державній формі власності як найбільш ефективним засобам соціального захисту найбідніших верств населення, то на сучасному етапі вона визнає економічну ефективність приватної власності, однак намагається підтримувати соціальну рівновагу за рахунок збільшення бюджетних видатків на соціальну сферу.

Ліберальна ідеологія

- Лібералізм умовно можна поділити на:
Класичний лібералізм зародився в надрах ідеології просвітництва і відстоював ідеї абсолютної цінності людини, її прав і свобод, правової держави і громадянського суспільства, невтручання держави в економічну і соціальну сфери, вільного ринку і космополітизму.
- **Соціальний лібералізм** виник у 20-30-х роках ХХ століття в Америці, ґрунтувався на економічних ідеях **Дж. Кейнса** і розумінні держави як інституту всезагального благоденства. Цей напрям близький до європейської соціал-демократії.
- **Неолібералізм** ґрунтується на вченнях **М. Фрідмана і Ф. Хайєка**. Представники цього напрямку критикують державне регулювання економіки як економічно неефективне, що породжує безладдя і корупцію, відстоюють ідеї повної приватизації і ринкових саморегуляторів.

Консервативна ідеологія

- Спрямована на збереження **«вічних цінностей»**, таких, як приватна власність, сім'я, релігія, мораль, нація, держава, і їх пристосування до сучасних модернізаційних процесів.
- Консерватизм на відміну від лібералізму, котрий акцентує увагу на цінностях індивідуалізму і прагматизму, намагається поєднати ці цінності з цінностями таких соціальних інститутів, як сім'я, церква, нація і держава. Консерватизм поділяється на традиціоналізм, елітарні теорії, неоконсерватизм.

Консерватизм:

- **Традиціоналісти** (*Ф. Шатобріан, Е. Берк, Ж. де Местр*) заперечували ідеї революції і конституціоналізму як руйнівні для існуючого монархічного порядку, заснованого на християнській релігії і моралі.
- **Елітарні теорії** (*В. Парето, Г. Моска, Р. Міхельс, Х. Ортега-і-Гассет*) протиставляли активну еліту як рушійну силу розвитку суспільства інертній масі як об'єкту політичних маніпуляцій. Вихід мас на історичну арену розглядався ними як небезпека зародження тоталітарних масових рухів: фашизму і комунізму.
- **Неоконсерватизм** є модернізованим, відстоює ідеї правового і морального порядку, розумного обмеження людини в ім'я збереження національного буття, аристократичного державного управління.
- Його умовно можна поділити на:
 - **англосаксонський**, який більше змикається з неолібералізмом у соціально-економічній політиці;
 - **християнсько-демократичний** — близький у соціально-економічній сфері до соціал-демократії.

Ідеологія фашизму

- расове розуміння нації як антропо-біологічної спільноти, що має успадковану від природи **нижчість або вищість**;
- зміцнення нації за рахунок **розширення території**;
- визнання ієрархічної будови суспільства, його поділу на **вищі і нижчі касты**;
- відстоювання **расової чистоти**;
- пошук суспільного ідеалу **в минулому**;
- інтерпретація історичного зла як **світової змови**;
- розуміння нації, держави і вождя як **органічної єдності**.
- **Неофашизм** дещо пом'якшив расові й імперські претензії своїх попередників, однак зберігає ворожість до всього чужоземного, намагається захищати національну самобутність.

Висновки:

- 1. Політична культура** є складовою частиною духовної культури суспільства, соціальних суб'єктів. Вона містить еталони політичної поведінки та нерозривний пов'язана з її іншими формами (*правовою культурою, моральністю, ідеологією тощо*).
- 2. Політичну ідеологія** - ядро політичної культури, що визначає зміст і об'єм права, вибір етичних норм і принципів в політичній теорії і практиці.

Завдання для самостійної роботи:

- Підготуватися до семінару за темою:
- **“Політична культура та політичні ідеології як системи політичних цінностей”.**

План семінару:

1. Політична культура: сутність, структура, функції, типи. Стан політичної культури в Україні.
2. Поняття, зміст, основні етапи політичної соціалізації.
3. Сутність і функції політичної ідеології.
4. Основні типи ідеологій в сучасному світі.

Завдання для самостійної роботи:

- Прочитати, занотувати, засвоїти статті з політологічних словників та енциклопедій присвячені характеристиці таких понять: політична свідомість, політична культура, типи політичної культури (патріархальна, підданська, активістська), політичний стереотип, політичний міф, політичний символ, громадянська культура, субкультура, політична соціалізація, політична ідеологія, консерватизм, лібералізм, соціал-демократизм, комунізм, фашизм, націоналізм, анархізм.
- Розглянути і законспектувати працю Габріеля Алмонда «Громадянська культура», виокремлюючи при цьому її місце і роль серед інших типів політичної культури.
- Написати власне есе (2- стор.) на тему (за вибором): «Політична культура українців», «Чи потрібна українському суспільству ідеологія?», «Патріотизм versus націоналізм».
- Підготуватися до експрес-контролю (15 хв.) за темою семінарського заняття.

- Дякую за увагу!
Бажаю якісно підготуватися до семінару.